

Бажано навести зразки цього розбору:

Підосичник

- 1) Іменник.
- 2) Осика.
- 3) *Осик-*.
- 4) Префікс *під-* і суфікс *-ник*.
- 5) Морфологічний (префіксально-суфіксальний).
- 6) Чергування приголосних *к – ч*.
- 7) Підосичник ← осика.

Отже, у сучасному мовознавстві спостерігається значний інтерес до проблем словотвору. Дослідники ще й досі не знайшли ідеального шляху вивчення його в школі (створюються нові методики, але не відкидаються й традиційні). Проте слід зауважити, що всі науковці одноставно підтверджують позитивізм такого базису навчальної діяльності як: засвоєння теоретичних положень зі словотвору; вироблення вмінь та навичок; актуалізація знань із попередніх розділів; взаємозв'язок словотвору з розділами мовознавчої науки; робота над конкретними завданнями; нестандартний підхід до вивчення теми; врахування вікових і психологічних особливостей учнів; підбір диференційованих завдань; проведення нестандартних уроків (урок-гра, урок-подорож, урок-змагання, урок-конкурс тощо); врахування складних випадків словотворення; екскурси в історію словотворчих процесів; вироблення навичок словотвірного аналізу; проведення підсумкових занять із вивчення розділу; ефективне застосування наочності та ТЗН; проведення дослідницьких робіт тощо.

Варто також пам'ятати, що словотвір у школі вивчається у кілька етапів, тому матеріал потрібно підбирати, за цим поділом та чинною програмою. Враховуючи вікові та індивідуальні особливості учнів, їхній словниковий запас, необхідно дотримуватися логічності та наступності в переході від елементарних одиниць словотворення до складніших [1, с. 148].

А взагалі, словотвір – дуже цікавий розділ мовознавчої науки, поринувши у його глибину, вже не можна залишитися байдужим до новотворів української мови. Цю любов до краси рідного слова, а також інтерес учителі повинні прищепити майбутньому поколінню.

Література

1. Олійник С.І., Іваненко В.К. та ін. Методика викладання української мови в середній школі. – К.: Вища школа, 1979. – 310 с.
2. Передрій Г. Вивчення складних питань шкільного словотвору // Дивослово. – 2004. – №2. – С. 29-35.
3. Програма з української мови для загальноосвітніх навчальних закладів. 5-12 кл. / За ред. Л.В.Скурагівського. – К.: Перун, 2005. – 176 с.

Лактіонова О.О.

Донецький національний університет

Науковий керівник – д. філол. н., проф. Загнітко А.П.

Структурна і семантична типологія інфінітивних односкладних речень у синтаксичній системі (на матеріалі творів Оксани Забужко)

Дослідження інфінітивних речень має тривалу історію. Питання статусу інфінітивних речень у синтаксичній системі остаточно не вирішене і на сучасному етапі лінгвістики. У нашій роботі вперше простежено інфінітивну типологію односкладних речень на матеріалі творів Оксани Забужко.

Тривалий час інфінітивні речення розглядалися серед безособових і не виділялися в окремий тип. О.М.Пешковський першим вирізняє їх в окремий різновид. У шкільній граматиці вони і сьогодні тлумачаться як окремий тип безособових. Деякі мовознавці (А.Х.Востоков, О.О.Потебня, Д.М.Овсянко-Куликовський, К.М.Галкіна-Федорук та ін.) також вважають їх безособовими. Актуальним завданням на сьогодні є встановлення диференційних ознак інфінітивних речень.

Підставою для виділення таких речень в окремий різновид постає те, що інфінітив виступає в них "...сам по собі, поза його відношенням до власне-дієслова або дієслівної зв'язки..." [6, с. 347].

До інфінітивних речень О.М.Пешковський зараховував тільки ті, в яких наявний незалежний інфінітив, тобто, "...інфінітив без допоміжного слова *бути*, предикативів *треба, можна*, заперечних займенників (прислівників) *ніхто, ніде, нікуди* тощо..." [7, с. 210].

О.О.Шахматов на інфінітивні речення дивився ширше. До цього розряду він зараховував також речення з дієсловом *бути*. Інфінітиви ж з безособовими дієсловами, предикативами та іменниками О.О.Шахматов визначає як "...інфінітивні двоскладні неузгоджені речення..." [10, с. 145]. Інфінітивими він називає всі речення, в яких присудком є інфінітив.

Н.Ю.Шведова до інфінітивних речень зараховує й ті, що вживаються з допоміжними дієсловами *бути*, *стати*, *виявлятися*. Проте речення з безособовими дієсловами, предикативами й заперечними займенниками (прислівниками) з інфінітивами дослідниця вважає двокомпонентними не підметово-присудкового типу.

Г.О.Золотова дотримується іншої думки, вважаючи всі інфінітивні речення "...двокомпонентними, але не основними моделями, а монопредикативними синонімічними варіаціями моделей дієслівного типу..." [5, с. 182]. Варто зауважити, що дослідниця називає інфінітив у сполученні з безособовими дієсловами чи предикативами не залежною, а основною формою.

Г.П.Арполенко розглядає інфінітивні речення найширше: до такого типу вона зараховує речення із так званими інфінітивами складеної форми, тобто, із заперечними займенниками (прислівниками), предикативами й безособовими дієсловами.

Подібний погляд розвивають І.І.Слинько, Н.В.Гуйванюк та М.Ф.Кобилянська, зауважуючи, що необхідно враховувати різні рівні утворення інфінітивних речень, на що вказує Г.О.Золотова. На її думку, інфінітивні речення з безособовими дієсловами чи предикативами – це одноядерні двокомпонентні моделі речень, похідні від номінативно-дієслівних. Так, речення типу "...*Нам ніколи не сягнути омріяної восьмої лінійки...*" [14, с. 138] є похідним від номінативно-дієслівного "*Ми ніколи не сягнемо омріяної восьмої лінійки...*".

На сучасному етапі дослідники підкреслюють такі риси інфінітивних речень:

1. З формально-граматичного погляду це одноядерні речення, тобто речення без підмета.
2. Із семантичного погляду це двокомпонентні, бо у них, крім предиката, завжди мається на увазі суб'єкт.
3. Інфінітивні речення – похідні моделі від номінативно-дієслівних речень. Вони можуть мати модальні варіанти – без допоміжних безособових дієслів чи предикатів.
4. Інфінітивні речення створюються граматично незалежним інфінітивом.
5. Значення інфінітивного речення полягає в тому, що вони виражають дію, співвідносно з наявним чи домислюваним діячем.

Протягом тривалого часу було здійснено чимало спроб класифікації інфінітивних речень. Виділення різновидів такого типу речень відбувалося за різними ознаками, при чому часто в одній класифікації поєднувались неспіввідносні критерії. Автори брали до уваги модальне значення інфінітивного речення (А.П.Медушевський, М.Т.Доленко, Н.Ю.Шведова, Н.А.Москаленко, Л.А.Булаховський та ін.), наявність у них предикативів, допоміжних слів (Г.О.Золотова та ін.), частки *б* (*би*) та інші ознаки. Окремі лінгвісти вибудовують класифікації, поєднуючи структурні та семантичні критерії (Г.П.Арполенко). Тому логічним постає аналіз інфінітивних речень, що враховує як структурні, так і семантичні критерії.

А.П.Грищенко класифікує інфінітивні речення за семантичним критерієм: 1) зі значенням нейтральної модальності; 2) зі значенням неминучості дії або повної її неможливості; 3) зі значенням цілеспрямованої орієнтації на необхідність дії; 4) зі значенням бажаності або небажаності дії; 5) зі значенням заклику, спонукання до дії; 5) зі значенням схильності до виконання певної дії.

Семантичний критерій постав визначальним також для чотириконтентної класифікації Н.А.Москаленко, що враховує певні особливості будови та включає в себе такі різновиди інфінітивних речень: 1) зі значенням можливості, неможливості необхідності, обов'язковості дії; 2) імперативні інфінітивні речення; 3) заперечні інфінітивні речення; 4) констатаційні інфінітивні речення

Класифікація Н.Ю.Шведової містить чотири компоненти, виділені за семантичним принципом: 1) зі значенням об'єктивної зумовленості; 2) зі значенням суб'єктивної зумовленості; 3) зі значенням фізичного чи інтелектуального сприймання; 4) зі значенням суб'єктивної оцінки. Дослідниця виділяє певні підгрупи, яких немає в інших класифікаціях, побудованих на семантичному критерії розрізнення інфінітивних речень.

У дослідженнях І.І.Слинька, Н.В.Гуйванюк та М.Ф.Кобилянської також запропоновано класифікацію інфінітивних речень за семантичним критерієм. Залежно від відтінків модального значення автори виділяють такі підвиди: 1) зі значенням повинності, необхідності дії; 2) зі

значенням можливості чи неможливості дії; 3) зі значенням бажаності чи небажаності дії.

Не всі дослідники беруть до уваги значення інфінітивного речення. Так, Г.О.Золотова пропонує двокомпонентну класифікацію, виділяючи інфінітивні речення з безособовими дієсловами чи предикативами та інфінітивні речення без допоміжних слів.

Аналіз мовознавчих поглядів на інфінітивне речення дозволяє констатувати, що в українській мові наявні класифікації, в яких поєднується кілька критеріїв у виділенні різновидів інфінітивних речень. Так, Г.П.Арполенко здійснює свою класифікацію за структурно-семантичним принципом. Вона поділяє інфінітивні речення на дві великі групи, кожна з яких має свої типи та підтипи:

I. Інфінітивні речення з ускладненою основою: заперечний займенник (прислівник) з інфінітивом; модальне предикативне слово з інфінітивом; модальне слово з інфінітивом.

II. Інфінітивні речення з неускладненою основою: зі значенням неминучості, необхідності, неможливості дії; зі значенням абсолютної об'єктивної неможливості дії; зі значенням спонукання до дії; зі значенням буття, перебування; зі значенням умовності; інфінітивні речення фразеологізованого підтипу.

А.П.Загнітко інфінітивні речення поділяє на два класи: з часткою *би* та без неї, і зазначає, що вживання частки *би* (*б*) суттєво впливає на семантику інфінітивного речення.

Так, інфінітивні речення з часткою *би* (*б*) позначають бажану або небажану для мовця дію або стан; оцінку здатностей співрозмовника; реалізацію побоювання або застереження щодо здійснення чи нездійснення дії; постійну або часту схильність мовця до певної дії-вчинку.

Інфінітивні речення без частки *би* (*б*) позначають необхідність дії або стану, їх неминучість, неможливість або відсутність; вагання, сумнів у доцільності чи необхідності дії або стану; спонукання – наказ, пораду, побажання, прохання чи заклик до виконання певної дії; недоцільність дії.

Окремими різновидами інфінітивних речень А.П.Загнітко вважає інфінітивно-називні та інфінітивно-безособові структури [4, с. 165]. І.І.Слинько, Н.В.Гуйванюк та М.Ф.Кобилянська констатують, що дехто з дослідників виділяє два різновиди інфінітивних речень – інфінітивно-безособові та інфінітивно-називні як перехідні типи до безособових чи називних. На їхню думку, така класифікація зумовлена гібридним характером інфінітива. У новіших дослідженнях виділено речення з допоміжним дієсловом “бути”, заперечним займенником чи прислівником та констатаційними інфінітивами.

Найпоширенішою постала класифікація, основи якої заклав К.О.Тимофеев, у якій виділено два різновиди інфінітивних речень залежно від наявності частки *би* та відтінків модального значення. Так, до першої групи дослідник зараховує інфінітивні речення без частки *би*, що виражають повинність, необхідність, бажання, а до другої – з часткою *би*, що мають значення бажаності, застереження, можливості. Заявлена класифікація враховує і семантичні, і граматичні показники, охоплюючи найважливіші особливості інфінітивного речення.

Попередній аналіз фактичного матеріалу засвідчив, що у художніх (поетичних та прозових) творах та науково-популярних роботах Оксани Забужко перевагу віддано вживанню інфінітивних речень без частки *би*. Серед семантичних типів найбільш вживаними в ідіотисі О.С.Забужко є інфінітивні речення зі значенням можливості/неможливості та бажаності/небажаності. Меншість складають одиниці зі значенням застереження.

Література

1. Арполенко Г.П. Структурні типи інфінітивних речень. // УМЛШ. – 1958. – № 12.
2. Воинова Е.И. О соотношении инфинитивных инфинитивных и безличных предложений // Рус. яз. в шк. – 1958. – № 2. – с. 12-15.
3. Загнітко А.П. Теоретична граматики української мови: Синтаксис: Монографія. – Донецьк: ДонНУ, 2001. – 662 с.
4. Загнітко А.П. Український синтаксис (науково-теоретичний і навчально-практичний комплекс). Ч. I: Навч. посібник. – К.: ІЗ МН, 1996. – 202 с.
5. Золотова Г.А. Коммуникативные аспекты русского синтаксиса. – М.: Наука, 1982.
6. Пешковський А.М.Русский синтаксис в научном освещении: Учебное пособие. Изд. 8-е. – М.: Эдиториал УРСС, 2001. – 432 с.
7. Слинько І.І. та ін. Синтаксис сучасної української мови: Проблемні питання: Навч. посібник / І.І.Слинько, Н.В.Гуйванюк, М.Ф.Кобилянська. – К.: Вища школа, 1994. – 670 с.
8. Тимофеев К.А. О месте инфинитивных предложений среди односоставных предложений (К вопросу о личных и безличных конструкциях) // Рус. яз. в шк. – 1963. – № 5. – с. 108-109.
9. Українська мова: Енциклопедія / Редкол.: В.М.Русанівський, О.О.Тараненко, М.П.Заблюк та

ін. – 2-ге вид., випр. і доп. – К.: Вид-во “Українська енциклопедія” ім. М.П.Бажана, 2004. – 824 с.: іл.

10. Шахматов А.А. Синтаксис русского языка. – М.: Эдиториал УРСС, 2001. – 624 с.

11. Шведова Н.Ю. Русская грамматика: В 2 т. – Т. 2. Синтаксис. – М.: Наука, 1980.

Список джерел фактичного матеріалу

12. Забужко О. Вибрані вірші. – Х.: Акта, 2000. – 240 с.

13. Забужко О. Сестро, сестро: Повісті та оповідання. – К.: Факт, 2003. – 240 с.

Летинська О.О.

Полтавський державний педагогічний університет імені В.Г.Короленка

Науковий керівник – к. філол. н., доц. Тарасова Н.І.

Актуальність давньогрецької лірики у XXI столітті

“Життя коротке, мистецтво – вічне” (“*Ars longa, vita brevis*”) – звучить вислів Гіппократа [13]. Це дійсно так, адже антична література зародилася декілька тисячоліть тому, проте актуальна й донині. Творчість еллінських поетів викликала й продовжує викликати інтерес у багатьох науковців та перекладачів, серед них І.Франко, Ю.Султанов, Т.Лучук, В.Крекотень, М.Гаспаров, Н.Алексеев, К.Полонська, Ед.Шварц та інші. У сьогоднішній час, коли гостро постає проблема морального виховання дітей, неабиякого значення набуває усвідомлення величчя культурної спадщини класиків поезії, зокрема митців античної лірики, розширення обріїв сприйняття досягнень світової літератури та виховання любові до мистецтва стародавніх часів. Наше дослідження спрямоване на удосконалення розуміння творчості Сапфо, Архілоха, Анакреонта, Тіртея й Алкмана шляхом поєднання творчого сприйняття з аналізом їхніх творів.

Як відомо, термін “лірика” почали вживати за елліністичної доби античні філологи – вчені олександрійської школи. Те, що написано гекзаметром, олександрійці називали епосом, а решту віршованих творів, написаних іншими розмірами – лірикою. Залежно від того, як виконувалися вірші – декламувались чи співались – олександрійці поділяли лірику на хорому і монодійну (сольну). Розквіт лірики припадає на класичний період розвитку давньогрецької літератури. Найуспішнішими представниками мелосу (сольної пісенної лірики) були Алкей, Сапфо, Анакреонт, а декламаційної – Тіртеї, Архілох та інші [12, с. 13].

Поезія еллінів склалася на основі народної творчості, міфології, яка розвивалась за доби, коли греки ще жили суспільно-родовими общинами. Весь світ природи здавався їм величезним родом, в якому були свої сім’ї, діди та онуки, батьки та діти. Природа, закони якої не були їм відомі, лякала й водночас зачаровувала. Народжені уявою людей, природні стихії були сильнішими за людину, вони тримали в своїх руках її життя, були демонами або богами, котрі населяли гаї, гірські ущелини, жили в озерах, річках, у морських хвилях.

У віршах Алкмана можна знайти несподівану напівіронічну характеристику весняної пори: багато квітів, та мало їжі (“*Три времени в году – зима И лето, осень – третье, Четвертое ж – весна, когда Цветов немало, досыта ж Поесть не думай*”...) [5]; із його поезії дізнаємося, що бідний митець знає сенс пташиних співів, із яких народжуються його вірші (“*Слова и мелодию эту Сочинил Алкман-певец, У куропаток заимствовал их*”) [5]. А ще знаходимо в Алкмана дивовижні картини нічної природи: “*Спятъ усі верховини гірські й стрімчасті скелі, Всі байраки, всі провалля. Нори, де плазуни, що їх чорна земля зростила, Робуче плем’я бджіл, хижий звір у пуці. Страховиц у глибинах моря сон проїняв, Крила поскладавши, в вітах поснуло птаство*”... [1].

При читанні вірша в уяві виникають різноманітні картини: це і земний світ (“*робуче плем’я бджіл*”, “*хижий звір у пуці*”), і підземне царство, де в норах причаїлись плазуни, і глибини світового океану (“*страховиц у глибинах моря сон проїняв*”), і нічне небо (“*у вітах поснуло птаство*”). Автор показав, що не варто протиставляти себе природі. Сам же поет перебуває з нею у нерозривній єдності. Поєднання земного, небесного, підземного світів створює в поезії Алкмана цілісну картину сну, де переважають приглушені, спокійні барви. Це не вічний сон, а відпочинок природи перед наступним її пробудженням.

Представник декламаційної лірики Тіртеї своїми патріотичними закликами, що зміцнювали бойовий дух воїнів, виховував почуття громадянського обов’язку перед батьківщиною, пробуджував мужність і хоробрість в бою: “*Юрб не лякайтесь ворожих і страху ніколи не знайте, Щит свій у перших рядах кожен міцніше тримай*” [11].

Вірш Тіртея “Добре вмирати тому...” дійшов до нас із глибини тисячоліть і приваблює героїзмом, красою слова. Вірний син своєї вітчизни, Тіртеї закликає захищати її до переможного